

ГАРМОНІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ПРОСТОРУ ЦЕРКОВНОЇ АРХІТЕКТУРИ СЕЛА І СУЧАСНЕ ХРАМОВЕ БУДІВНИЦТВО

Постановка проблеми. Церковна будівля демонструє світобачення його авторів. В попередній період церкву зводили народні зодчі за зразками попередніх будівель, сучасна церковна архітектура демонструє бачення її автора — архітектора. У багатьох випадках автор проекту, втілюючи свою ідею храму Господнього, порушує гармонію культурно-мистецького простору церковної архітектури, яка формувалась століттями і яка втілює в собі канонічні вимоги до архітектури православного храму і канонів літургійної служби.

Цілі статті. Поява великої кількості храмів в незалежній Україні підтверджує повернення українського народу до християнських традицій. Проте іноді митці виявилися не готовими до традиційного бачення православного храму, будівля якого створена за законами гармонії як відносно до культурно-мистецького простору архітектури села, так і відносно об'ємно-просторового вираження та внутрішнього наповнення храму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями української церковної архітектури, місця храму в архітектурно-просторовому вирішенні архітектурного середовища українського села займалися ряд українських учених, зокрема: Архип Данилюк [1], Радослав Жук [2], Руслан Галишич [3], Ярослав Кравченко [4], Григорій Логвин [5], Мирослав Німців [6], Володимир Січинський [8], Віктор Чепелик [10] та інші.

Виклад основного матеріалу. Радянський режим особливо брутально здійснював тиск на найбільш унікальне творіння українського етносу — церкву, коли ліквідація храмів, нищення і спалення іконостасів проголошувалося й заохочувалося. Хоча воєнничий державний атеїзм не зміг викоренити релігійний дух українців, проте були втрачені традиції, які потребували природного розвитку, втілення і оновлення. Застій у розвитку вітчизняного храмового будівництва частково компенсував розвиток храмового будівництва у діаспорі, де робилися активні спроби зберегти українські традиції та втілити унікальні риси української сакральної архітектури в модерновій архітектурі.

Неоднозначні процеси мають місце і в нинішній час у розвитку храмового будівництва, яке відбувається і у часи становлення незалежної України. Впливи західної архітектури, яка щораз активніше вдається до нігілістичних тенденцій традиційного бачення храму, модернових зразків, що формуються без особливих прив'язок до національних традицій, формують бачення українських архітекторів і визначають пріоритети розвитку сучасного храмового будівництва і на Україні.

Символізм, не пов'язаний з християнським вченням, акцент на спрощення та аскетизм об'ємно-просторових вирішень та внутрішнього наповнення храму — характерні риси сучасного західного храмобудівництва.

Перенесення таких тенденцій на український ґрунт порушить не тільки багатовікові християнські традиції храмобудування на Україні, в яких закладена філософія християнства, це зруйнує еволюційно-історичний процес становлення української церковної архітектури, спотворить обряди, знищить національні традиції, які стали окрасою християнства та сакрально-духовною основою українського селянина як такого. І що найважливіше, такі храми будуть чужими для ментальності селянина.

Слід також пам'ятати, що сучасний український селянин як оберіг християнських та на-

ціональних традицій теж змінюється, він зазнає тиску урбанізаційних процесів, він прагне до руху і динаміки, він зростає і вдосконалюється як особистість, хоче, щоб храм відповідав потребам часу. Тому українські архітектори мають запропонувати для вимогливого замовника оригінальні архітектурні творіння, котрі поєднали б у собі національні традиції та сучасне бачення світу.

За період незалежності України в культурно-мистецькому просторі церковної архітектури села, незважаючи на різноманіття архітектурно-мистецьких напрямків, можна виділити декілька основних, які, на думку автора, об'єднують та систематизують їх:

- повторення історичних стилів у їх об'ємно-просторовому вираженні та матеріалах. Такі церкви можуть зводити на місці старих згорілих, знищених або як копії визнаних зразків.
- еkleктична церковна архітектура, творці якої повторюють історичні стилі українського храмового зодчества у нових матеріалах ;
- церковна архітектура в сучасних конструкціях і матеріалах з використанням окремих архітектурних елементів і деталей історичних стилів українського храмового зодчества;
- модерна церковна архітектура із створенням візуальної асоціації традиційного силуету української церкви;
- авторські творчі інтерпретації сакральної архітектури.

На основі вивчення традицій побудови храму, вивчення основних напрямків сучасної церковної архітектури з метою гармонізації культурно-мистецького простору церковної архітектури села автор пропонує метод гармонізації унікально-універсальних співвідношень архітектури храму з дотриманням основних канонів в об'ємно-планувальному та просторовому вирішенні, а саме:

- гармонійна відповідність внутрішніх планувальних вирішень об'ємно-просторовому та містобудівельному вирішенням;
- гармонійна відповідність зовнішніх розмірів храму його внутрішньо об'ємно-просторовому вирішенню;
- гармонійна відповідність архітектури храму зовнішньому історично-складеному оточенню;

Так, у селі Будичани Чуднівського Житомирської області, з населенням 964 осіб, споруджено храм на 300 вірних, який своєю масштабністю вирізняється з оточуючого архітектурного середовища, порушуючи цілісну композицію культурно-мистецького простору села (Фото 1).

- поєднання традиційної побудови храму з сучасними об'ємно-просторовими вирішеннями та застосуванням новітніх матеріалів;
- акцентування увагу на унікальному явищі української сакральної архітектури — ритміці візуального силуету;
- дотримання тридільності та пірамідальності в планувальних та об'ємно-просторових вирішеннях;
- співвідношення загального задуму з окремими елементами;
- завершення куполом ренесансного чи барокового типу, або їх творче опрацювання оскільки свого розквіту архітектура церкви зазнала саме в ці часи;

Зокрема, храм Різдва Пресвятої Богородиці УАПЦ у селі Солонка Львівської області впадає в вічі своєю непропорційністю хрестів і бань (Фото 2).

- характерне завершення зовнішнього об'єму верхньої частини храму, центричність композиції у побудові даху та розміщення веж.

Творче переосмислення унікальних рис української сакральної архітектури, втілення їх у нових формах і матеріалах — основа досягнення гармонізації культурно-мистецького простору церковної архітектури села.

Храм у с. Будичани, Чуднівський район, Житомирська область[7], фото автора

Храм Різдва Пресвятої Богородиці УАПЦ у селі Солонка, Пустомитівський район Львівської області, фото автора

Власне унікальність української сакральної архітектури не повинна залишатися у фіксованому вигляді XVI–XIX століття. Архітектурні форми сакральної архітектури розвиваються і виражають зміни часу та погляди сучасників. Кожен період нашого життя є оригінальним у своїй творчості, поповнює і розвиває традиції в нових соціально-політичних умовах, підкреслює унікальність та самобутність сакральної архітектури в культурно-мистецькому просторі України.

Одним з важливих факторів, які впливають на роль церкви як доміанти в культурно-мистецькому просторі архітектури села є її розташування. Вибір ділянки для майбутньої церкви має забезпечувати її домінуючу роль в оточуючому архітектурному середовищі. Церкву в українському селі завжди розміщали на підвищеному рельєфі (якщо це район Прикарпаття чи Карпат), або на осі центральних доріг села на рівнинних територіях. У сучасному селі церква повинна повернути собі роль головної будівлі села.

На вибір ділянки для церкви особливий вплив має довкілля та ландшафт, котрий підкреслюватиме сакральну значущість храму. Гармонійність природних пейзажів — творіння Господа для людей — і храму — творіння людей для Господа — підкреслюють найвищий прояв любові й гармонії. Рукотворні зелені насадження і природній ландшафт створюють атмосферу спокою та радості, що підготує людину до сприйняття літургії.

Будівля храму в архітектурному середовищі має бути впізнаваною завдяки створеному віками образу унікальної споруди, храм не може бути схожим на будівлю стадіону, супермаркету чи кінозалу.

Архітектурно-просторові співвідношення усіх структурних елементів до об'єму храму повинні створити гармонійний образ, близький і сприйнятливий християнину: «Значение и смысл архитектурных форм и деталей православного храма становится понятным только тогда, когда архитектор знает его духовный, символический смысл (поскольку профессиональный язык архитектора всегда связан с его мировоззрением)» [9, с. 117].

Висновки. Особливу роль у створенні архітектурного образу українського християнського храму відіграють пропорції. Сільський храм своїми розмірами повинен вписуватися в архітектурне середовище села, проте не давити, не нав'язуватись, а височіти і вирізнитися формами. Затишок сільської церкви сприяє розкриттю душі вірників, оскільки асоціюється з власною оселею, де можна знайти захист, спокій і розраду. Поодинокі сільські собори, зведені благочинниками у селах, своїми важкими формами і масивністю порушують гармонію культурно-мистецького простору села, а їхні об'єми не сприяють психологічному здоров'ю селянина.

За традицією храмубудування, вівтар храму повернутий на схід. Сама будівля храму традиційно складається з трьох частин: вівтаря, храму вірних і притвору. Об'ємно-про-

сторове вирішення цієї споруди завжди втілювалося у пірамідальних формах та відкритому внутрішньому просторі. Приземисті, безверхі храми не притаманні українцям ні в плані традиційному, ні в духовному планах.

Бани, відповідно до традицій українського храмобудування, можуть мати барокову або ренесансну форму, кількість їх — не менша від кількості вітарів у храмі. Бана може мати ще маківку з хрестом, розвернутим на захід.

У селах при спорудженні храму слід використовувати місцевий будівельний матеріал, який підкреслить майстерність будівничих та зв'язок духовності, втіленої у храмі, з етносом, котрий творчо самовиражається у творенні дому господнього.

Література

1. Данилюк А. Г. Народна архітектура Бойківщини. Житлове будівництво / А. Г. Данилюк — Львів : НФВ «Укр. технології», 2004.
2. Жук Р. Ритмічні особливості української церковної архітектури / Радослав Жук // Пам'ятки України. — 1991. — № 4. — С. 43.
3. Кравченко Я. О. Творчі методи народних майстрів-будівничих у дерев'яній церковній архітектурі Українських Карпат XVII — початку XX ст. [Текст]: дис. ... канд. мистецтвознав. : 18.00.01 / Кравченко Ярослав Охрімович; Львівська академія мистецтв. — Львів, 1995. — 201 л., додат. 63 л., 243 іл.
4. Логвин Г. Н. Культові споруди в Україні / Горигорій Логвин // Українці : історико-етнографічна монографія : у 2 кн. — Опішне, 1999. — Т. 2. — С. 418.
5. Галишич Руслан Яр. Українська церковна архітектура і монументально-декоративне мистецтво зарубіжжя / Олег Боднар — Львів: СПОЛОХ, 2002. — 336 с.
6. Німців М. Традиція архітектури українських церков / М. Німців // Альманах українського народного союзу на рік 1982 = Almanac of the Ukrainian National Association for the year 1982 / — Джерзі Ситі — Нью Йорк: в-во «Свобода». — С. 70–82.
7. Прес-служба Житомирської єпархії Богослужіння у Чуднові // Українська православна церковь. Житомирська єпархія [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://xn----7sbttcmaensvsigil7d4jh.org/uk/bogosluzhinnya-u-chudnovi.htm>
8. Січинський В. Дерев'яні церкви і дзвіниці Галицької України 16–19 ст. / Володимир Січинський // Збірки національного музею у Львові. — Львів, 1925. — 53 с.
9. Слепцов О. Архитектура православного храма : от замысла к воплощению / Украинская академия архитектуры ; Киевский национальный университет строительства и архитектуры ; Научно-проектное архитектурное бюро ЛИЦЕНЗІАРХ. — К. : А+С, 2012. — 552 с.
10. Чепелик В. В. Бесіди про українську архітектуру [Текст] / В. В. Чепелик / за заг. ред. А. О. Пучкова ; редкол. : З. В. Мойсеєнко-Чепелик, А. О. Пучков, О. В. Чепелик ; ІПСМ НАМ України. — К. : Фенікс, 2013. — 224 с. : 155 іл.

Кюндлі Р. Гармонізація культурно-мистецького простору церковної архітектури села як чинник становлення сучасного храмового будівництва

Гармонізація культурно-мистецького простору церковної архітектури українського села може бути досягнута через створення органічного архітектурного середовища, яке не суперечить природному, а доповнює його розмірами будівлі храму, матеріалом, кольором, при цьому церква має бути прикрасою цієї гармонії, домінуючи в сільському краєвиді.

Особливу роль в об'ємно-просторовому вирішенні українського християнського храму відіграють пропорції та співрозмірність будівлі храму і навколишнього оточення. Церква має гармонійно вписуватися в архітектурне середовище села та разом з тим бути домінантою сільського пейзажу.

Ключові слова: церква, унікально-універсальні співвідношення, гармонійне середовище, традиційне та модернове.

Кюнцли Р. Гармонизация культурно-художественного пространства церковной архитектуры села как фактор становления современного храмового строительства

Гармонизация культурно-художественного пространства церковной архитектуры украинского села может быть достигнута путем создания органичной архитектурной среды, которая не противоречит естественной, а дополняет ее размерами здания храма, материалом, цветом, при этом церковь должна быть украшением этой гармонии, доминируя в сельском пейзаже.

Особую роль в объемно-пространственном решении украинского христианского храма играют пропорции и соразмерность постройки храма с окружающей обстановкой. Церковь должна гармонично вписываться в архитектурную среду села и вместе с тем быть доминантой сельского пейзажа.

Ключевые слова: церковь, уникально-универсальные соотношения, гармоничная среда, традиционное и современное.

R. Kiuntsl. Harmonisation of cultural artistic space of village church architecture as a factor of formation of modern temple construction

Harmonisation of cultural artistic space of church architecture in Ukrainian village can be achieved through the creation of organic architectural environment that is not contrary to the natural environment but complementary to it by the size of church building, material and color in such way that the church should be an ornament of harmony and dominance in the rural landscape.

A special role in solving the three-dimensional Ukrainian Christian church play proportions of the church buildings and surrounding environment. The church must be harmonious with the architectural environment of the village and at the same time be the dominant of rural landscape.

Keywords: Church, uniquely-universal ratio, harmonious environment, traditional and modern.